

УДК 821.161.3'06 – 1 – 055.2 – 993

М.І. Кірушкіна*аспірант каф. беларускай літаратуры**Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны**e-mail: k.marusia90@mail.ru***МАСТАЦКАЯ ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ ЭРАСУ
Ў СУЧАСНАЙ ЖАНОЧАЙ ПАЭЗІІ**

Даследуюцца спецыфіка такой мастацкай формы любові, як эрас. Каханне-страсць у інтэрпрэтацыі сучасных паэтаў спалучаецца з ірацыянальнасцю, інтымнасцю і эмацыянальнасцю. Суб'ектыўнае асэнсаванне «жаночага пачатку» і псіхалогіі адносін, паэтызацыя сексуальнасці і жаночага цела адкрыта прадстаўлены ў сучаснай літаратурнай прасторы. Творчасць сучасных паэтаў з'яўляецца мала даследаванай, што тлумачыць навізну працы.

У сучаснай прасторы развіцця сацыяльных прыярытэтаў грамадства галоўнае значэнне надаецца індывідуалізацыі культуры і стылям жыцця. На індывідуальна-псіхалагічным і матывацыйным узроўнях маюцца на ўвазе сексуальныя паводзіны і эратычная форма любові. Сучасны культ цела вызначыў пэўныя зрухі ў сексуальнай культуры, якія звязаны са зменамі ў сістэме гендарных адносін. Галоўным суб'ектам адпаведнай дэструкцыі сталі жанчыны. Паводле К. Хорні, у гістарычнай праекцыі прычынамі і фактарамі феміністычнага дыскурсу з'яўляюцца наступныя: 1) эмацыянальная залежнасць ад супрацьлеглага полу; 2) забарона прамога выражэння сваіх патрабаванняў і агрэсіі; 3) адносіны да сябе як да слабай або бездапаможнай істоты; 4) адсутнасць выйсцяў для адкрытага выяўлення пачуццяў і сваёй сексуальнасці [1].

Прырода жанчыны вызначаецца праз пошук і свабодны выбар сацыяльнай ролі, культурных вобразаў, сексуальных арыентацый. Даследаванне ўнутранага «я», фундаментальных каштоўнасцей (прыгажосці, задавальнення жыццём і г.д.), свайго цела рэалізуецца суб'ектамі ў пачуццёвай сферы. Сапраўднай асновай гендарных адносін з'яўляецца каханне. Актуальная патрэба ў адчуванні гэтага пачуцця можа разглядацца як сексуальнае жаданне, якое нараджаецца страхам адзіноцтва, болей або іншымі моцнымі эмоцыямі.

У сучаснай сітуацыі мультыкультуралізму папулярна трохкампанентная мадэль суб'ектыўна-эмацыянальнага пачуцця Р. Стэрнберга, паводле якой інтымнасць, страсць і абавязкі ўтвараюць дасканаласць каханне [2]. Практычнае значэнне дадзенай формулы набывае ў камбінацыях асноўных характарыстык: 1) сувязь сексуальнасці і інтымнасці, што існуе пры рамантычным каханні, але мае на ўвазе каханне эратычнае; 2) сувязь інтымнасці і адказнасці ў межах таварыскай любові або партнёрскай любові, з якой выключана сексуальнасць; 3) дасканаласць каханне, пры якім усе тры кампаненты знаходзяцца ў стане раўнавагі, якое Стэрнберг назваў «Balanced Triangle» – сбалансаваным трохкутнікам [2]. Каханне пасля фазы свайго развіцця балансуе паміж інтымнасцю, сексуальнасцю і адказнасцю.

Тэма кахання дае магчымасць для разгортвання глыбокага лірычнага перажывання, стварэння экзістэнцыйных сітуацый, інтэграцыі любові ў іншыя эстэтычна абумоўленыя паняццёвыя сферы. Стэндаль прытрымліваецца наступнай думкі: «Усялякае каханне, якое здараецца назіраць на зямлі, нараджаецца, жыве і памірае або дасягае ўзроўню бессмяротнасці, прытрымліваючыся адных і тых жа законаў» [3, с. 11].

Навуковы кіраўнік – І.Ф. Штэйнер, доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускай літаратуры Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны

Асноўнай аналітычнай адзінкай для вывучэння псіхалогіі асобы з'яўляецца пачуццё. У сферы эмацыянальных адносін, як вядома, дамінантнае месца належыць каханню, у прыватнасці каханню-апантанасці. Такое пачуццё балансуе ад максімальнага жадання авалодаць аб'ектам любові да глыбокай адданасці. Так нараджаецца актыўная форма любові – каханне-страсць, што імкнецца да ідэалізацыі пачуцця. У этычным разуменні з паняццем любові звязаны інтымныя і глыбокія пачуцці, адметны від свядомасці, духоўны стан і дзеянні, якія накіраваны на аб'ект сімпатыі. Складанасць любові вызначаецца тым, што ў гэтым пачуцці найбольш арганічна спалучаны духоўныя і фізіялагічныя адчуванні чалавека. Таму ў псіхалагічна-эмацыянальнай сферы асобы існуе эратычнае каханне. Для выражэння і тлумачэння аспектаў любові старажытныя грэкі выкарыстоўвалі пэўныя тэрміны. Паняццем «эрас» яны тлумачылі пачуцці, накіраваныя на прадмет з мэтай цалкам авалодаць ім. Гэты тэрмін выражае каханне-жарсць, рэўнасць і адчувальную цягу, якая звязана з яго пафасам, афектнай сентыментальнай часткай. Эрас – гэта моцнае гарачае пачуццё, зачараванае каханне. У інтэрпрэтацыі Э. Фрома эратычнае каханне мае наступныя асаблівасці: а) інфантальнае стаўленне да жыцця; б) падманлівы характар сексуальнай цягі да аб'екта свайго пачуцця; в) спонтанная эмацыянальная рэакцыя [4].

У паэтычнай творчасці Я. Дашынай рэалізавана адметная тэорыя любові-страсці, якая з'яўляецца крыніцай існавання для асобы. Лірычная гераіня паэткі прадугледжана акцэнтна ўвагу на такой акалічнасці:

Там у перашкодаўстойлівым небыцці
стратэгічным пунктам апоры –
стане каханне [5, с. 16].

Унутраныя перажыванні жанчыны за свой лёс у сучасным пакутным свеце ператвараюцца ў мастацтва кахаць. Але наяўнасць такога тыпу любові звязана з дзейнасцю душы, паколькі ў стане закаханасці і эратычнага памкнення рацыянальнае светабачанне не мае сэнсу. «Эрас ёсць закаханасць у жыццё, “афект быцця” (Фіхтэ), прага паўнаты, прага паўнаватарнасці, прага вечнага жыцця» [6, с. 16].

Эрас у вершатворчасці Я. Дашынай мае свае адметныя ўласцівасці: працягласць/хуткасць узнікнення пачуцця; рэальнасць/ірэальнасць яго існавання ў свядомасці як адметнага інтымнага стану асобы; сіла і энергія пачуцця як квінтэсэнцыя кахання-страсці; духоўна-эмацыянальная скіраванасць пачуцця.

Паняцце «каханне» ў вершах паэткі атаясамліваецца з жыццёвай патрэбай, што дапамагае павялічыць узровень пачуццёвасці. Эрас (як пачуццё) – гэта сродак гармоніі з сабой і са светам неўсвядомленых фантазій, што падпарадкаваны мінулым пачуццям і адносінам. Жаданне адчуваць, імкненне да паўнаватарснага авалодвання аб'ектам кахання ўтварае своеасаблівы інтымны стан душы лірычнай гераіні:

Мець слых – і не пачуць твой голас,
мець зрок – і не пабачыць вочы <...>
Я ўспамінаю тваё цела
ў снах, дзе час так проста зблытаць
са свядомасцю [5, с. 35].

Прыродны інстынкт «кахаць і быць каханай» не перашкаджае гераіні нават у анірычнай рэальнасці спраўдзіць свае мары пра зліццё з аб'ектам кахання.

Сучасная філасофія сцвярджае: «Неўсвядомленая пабуджальная сіла любові – сексуальная цяга, лібіда, якая ўзнікае з фізіялагічнай крыніцы і імкнецца да сваёй мэты. Дадзеная энергія можа быць звязана са знешнімі ўзбуджальнымі “прадметамі”, да якіх адносяць прыгожы твар, вызначальныя часткі цела, розныя выяўленні і фантазіі» [2, с. 363].

Паводле Я. Дашынай, статычнае жыццё дасягае апафеозу ў момант пшчотна-інтымных адносін:

Не будзе вясельнага здымка
ў сямейным альбоме...
Нахабная ноч у абдымках
шалёных агоній [5, с. 30].

Тэорыя кахання пэўна пачынаецца з чалавечых адносін, дзе вызначальнай умовай з'яўляецца свядомая форма інтымных зносін. Тып такой любові не толькі нараджае задавальненне, але і з'яўляецца прыкладам глыбокага шчасця. Эратычнае каханне – з'ява ірацыянальная, паколькі не прадугледжвае ўсвядомленай пакуты. Асноўная ўмова такога гарачага пачуцця – мнеманічныя рэакцыі на дыялог паміж закаханымі:

На памяць стогн,
на памяць уздых,
на памяць міліметры цела.
Адольвала цябе на слых,
навобмацак цябе хацела [5, с. 50].

У прыведзеных вышэй радках трансфармацыя эратычнай энергіі ў веліч страсці садзейнічае самасцвярдзенню свабоды. Каханне мае неабмежаваныя ўласцівасці: імкненне пераадолець існуючы рытм жыцця. Важнае значэнне набывае цялеснасць, бо знешнія якасці (паводзіны індывіда) выключаюць індывідуальны выбар у каханні.

М. Бярдзеў вылучаў два тыпы любові – узыходзячую (эратычную) і сыходную (агапічную) [7]. Першая (любоў-эрас, любоў-сімпатыя) характарызуецца прыцяжэннем, захапленнем аб'ектам любові. Такі эрас – гэта шлях да ўдасканалення свету ідэй праз пачуццёвы свет, які мае трагічны характар. Другая – любоў-жал, любоў-спачуванне, што не патрабуе нічога ўзамен. Адрозненне заключаецца ў тым, што любоў эратычная ёсць злучэнне з іншым у Богу. Адметнасць такой тыпалогіі ў стварэнні сапраўднай любові, якая мае адценні двух тыпаў.

Разуменне любові патрабуе наяўнасці інтуіцыі, ўменняў канцэнтравацца на адзіным любоўным стане. Камбінацыя апантанага кахання і адначасова яго духоўнага кампанента дэманструецца Я. Дашынай у наступных паэтычных радках:

Выкраду тваё дыханне,
каб было лягчэй
дыхаць-дыхаць, перадыхаць
тысячы начэй,
безліч апастылых думак,
шмат крутых дарог...
Ты мне не патрэбны, мілы,
мне патрэбен
Бог [5, с. 18].

Засяроджанасць лірычнай гераіні на сваіх уласных перажываннях ператвараецца ў пошук сапраўднай гармоніі, што знаходзіцца ў рэчышчы прыцягальнай любові. Апантанасць, празмерная эмацыянальнасць, праявы глыбокай чуласці з'яўляюцца складнікамі кахання, суадноснага з духоўным спакоем.

У вершатэкстах пэўна разам з «эратычным» існуе альтэрнатыўнае «платанічнае»:

Мы жывем у вачах адно аднаго,
бесцялесна згасаем.
Акуратна вершаскладаем
дні. Німбы нашага цела ўжо
расквітнелі (дух – як плоці жаніх).
Мы на вейкі з табою замкнемся
і адно ў адным застанемся
ўдваіх... [5, с. 85].

«Эрас у Платона – гэта імкненне да дасканаласці, якое накіравана на павелічэнне ўзроўню пачуццяў і разумення, на ўзыходжанне на ўсё больш высокую духоўную ступень» [7]. Цялеснае замяняецца супрацьлеглым, духоўным, якое таксама апелюе да эратычных памкненняў суб'ектаў кахання. Але ў той жа час такі тып кахання захоўвае адну з вышэйшых форм маральнасці, што раскрывае сапраўдную сутнасць асобы. Прадмет любові дапамагае раскрыць вечнае імкненне гераіні да самаўдасканалення:

Твае вочы – як лесвіца ў неба.
Я стагоддзі ўзбіралася марна
на адвечны спачын.
Ты маёй станавіўся патрэбай [5, с. 31].

Псіхафізіялагічная арганізацыя асобы залежыць ад судакранання, блізкасці, ад значэння каштоўнасцей, якія існуюць пры рэальных адносінах. Каханне-страсць садзейнічае пераадольванню адчуванасці паміж закаханымі: кожны суб'ект адносінаў з'яўляецца цэнтрам свядомасці для іншага на перыферыі любоўных пачуццяў.

У лірычных тэкстах паэткі інтэпрэтуюць Эрас як унікальнае пачуццё, стан душы чалавека, дзе сумяшчаюцца думкі, унутраная сіла і духоўная энергія. У паэзіі Т. Сівец рэалізуецца адметная псіхааналітычная форма ірацыянальнай любові, а менавіта, эрас-перажыванне. Лірычная гераіня паэткі адчувае любоўную цягу да аб'екта пачуцця, якая суправаджаецца неаднародным усведамленнем свайго жадання, паколькі ў яе свядомасці дамінуе пэўны псіхафізіялагічны пачатак, які кантралюецца «звыш-Я»:

Я ўсё запамню: гэты бераг,
Мар-аблачынак сонны рух,
І водар недаспелых бэраў,
Што мы сарвалі не ў пару...

Прылівам набягалі хвалі
І палахлівы шэпт: «Не руш...»
Запомню, як нябёсы звалі
І сэрцы рваліся ўгару...

Як наталялі хвіляў пругкасць
Нязбыўнай прагай – затрымаць!
Як небам напаўнялі рукі,
А вусны словамі трыма... [8, с. 31].

Паўната свайго існавання ў сусвеце перажываецца жанчынай – лірычнай гераіняй у кантэксце прыроды і інтымна-цялесных адчуванняў. Такая эратычная форма разглядаецца не як паўнаватасны псіхафізічны кантакт, а як узаемадзеянне цела, душы і прыродных інстынктаў.

Каханне – гэта абстракцыя, якая складаецца з душэўнага водгаласу, асалоды, а таксама сінтэзу пачуццяў і розуму. У межах анірычнай рэальнасці такое пачуццё можа атаясамлівацца з марай, якая суправаджаецца не толькі неўсвядомленымі паводзінамі, але і прагай фізічнай цеплыні і задавальнення.

Т. Сівец паказвае сцэнарый такой любові, дзе жаданне + псіхаэмацыйны стан асобы нараджаюць інтымныя адносіны па-за свядомасцю:

Выкрут рук і душы – я вачніцы ратую ад спау,
Што калоціцца ў жылах: ТЫ-ТЫ <...>
Ты стаіш за плячом... Ані руху, ні гуку, ні слова...
Не жыццё і не смерць... Толькі прага
сляпога цяпла...» [8, с. 44].

Але ў адпаведнай лірычнай сітуацыі сексуальнае задавальненне рэдуцыруецца жаданнем моцнага пачуцця і адчуваннем сябе каханай. Накіраванасць такой любові

з'яўляецца дыспазіцыйнай, паколькі сумяшчае эратычны пачатак, псіхалогію і душэўную патрэбу.

У паэзіі Я. Дашынай каханне-страсць мае двухаспектны патэнцыял – ірацыянальнае свабоднае захапленне аб'ектам любові (яго цялеснасцю) і чысты, прыгожы акт рэалізацыі пачуцця як вышэйшы сэнс існавання асобы (яго духоўны пачатак).

Паняцце любові даволі шматаспектнае, што дазваляе разглядаць яго з розных пазіцый. У сучасных фена-тэкстах (тых, што звязаны са структурнай упарадкаванасцю феміннага ў межах жаночага дыскурсу) адкрыта паэтызуюцца паняцці жаночага цела і сексуальнасці. Пачуццё любові спалучана з актамі фізічнага задавальнення. Каханне – гэта глыбокае, звычайна ірацыянальнае пачуццё, якое выклікае ў асобы моцныя перажыванні, звязаныя са сферай лібіда. Жаночае асэнсаванне сексуальнай энергіі разглядаецца паэткамі з дзвюх пазіцый: страсці як формы любові і паказу жаночай сексуальнасці.

Адметная эратычная свядомасць разглядаецца паэткамі ў кантэксце паказу афектнага стану жаночай суб'ектыўнасці. Характар любоўнай цягі прадстаўлены ў вершаваных радках В. Куставай:

Шэпам прамаўляе
жарсьці голас, тромкі
й моцны ад пажару,
што нутро ўздымае.
Вільгаць наталення
целаў нашых гронкі,
што ў адзіным ўздрыгу,
поўнячы, спыняе.
Нашы папалішчы
стомна ў ложку тлеюць –
мы ад іх зьліталі
знітаваньнем душаў.
Лозы аплятаюць,
і пястоўна млее
між лілеяў снулых
шчасыця непарушнасць [9, с. 47].

Гармонія цела і эмоцый прыпадабняецца свабодным адносінам паміж мужчынай і жанчынай. Стан такой любові ўключае псіхалагічныя адчуванні, што падпарадкаваны неўсвядомленаму асобы. Супрацьпастаўленне фізічнай любові і духоўнай блізкасці разглядаецца як працэс пераацэнкі жыццёвых стэрэатыпаў. Пачуццё любові звязана не толькі з прыроднымі інстынктамі, але і з адлюстраваннем стасункаў закаханых і прыроды, што суправаджаецца адыходам аўтара ад канонаў ідыліі. Такое неўсвядомленае пачуццё, нястрыманае жаданне авалодаць аб'ектам кахання паказана ў вершы В. Бурлак:

Ён кахаў яе сярод поля
За квітнеючымі садам,
І аблогі плылі паволі
Па-над вышкамі з правадамі [10, с. 87].

Жанчына становіцца аб'ектам жадання з боку мужчыны. Эратычнае пачуццё выўляе фізічныя інстынкты асобы. Пэўныя пейзажныя вобразы выступаюць «сведкамі» любоўнай гісторыі.

Інтымнасць, цялеснасць, занадта смелыя развагі лірычнай гераіні складаюць канцэпцыю любові-жарсці ў творчасці Л. Сом. Важным момантам з'яўляецца даследаванне не толькі эмацыянальных праяў, але і ўвасабленне сімвалічных цялесных адзнак мужчынскага і жаночага:

Калі жанчына разьнімае ногі,
 Абхоплівае талію каханка,
 Яго сыцябло яе знаходзіць кветку,
 Пухнатую ці голеную гладка,
 Што думае яна
 У гэты момант?.. [11, с. 56].

У гэтых радках фларальныя сімвалы сексуальнасці дазваляюць паказаць спецыфіку любоўных адносін – наданне прадметным рэаліям не ўласцівых ім функцый. Эратычна афарбаваныя думкі лірычнай гераіні маюць рэфлексійны характар, паколькі гэта шлях да спасціжэння «звышнатуральных» пачуццяў.

Акцэнт на прадстаўленні ў вершах драматызму кахання, што замяняецца фізічнай любоўнай энтрапіяй, звязаны з прэзентацыяй сітуацыі інстынктыўнага жадання. Напэўна, гэта тлумачыцца адчуваннем жанчынай глыбокага незадавальнення сваім жыццём. Такім чынам, сексуальная афарбаванасць любові дазваляе зрабіць выснову, што паэткі з прэтэнзіяй на сацыяльную самадастатковасць дэманструюць фізічны акт кахання як выхад не толькі за межы дазволенага, але і як індывідуальную свабоду. Мастацкую спецыфіку жаночага эрасу складае ірацыянальнае пачуццё. Арыентацыя характару жанчыны – лірычнай гераіні падпарадкоўваецца асабістай патрэбе кахаць, псіхалагічным прынцыпам лібіда, што звязаны са станам неўсвядомленага ў жыцці кожнай асобы.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Хорни, К. Психология женщины. Самоанализ / К. Хорни. – СПб. : Питер, 2015. – 320 с.
2. Райгородский, Д. Психология и психоанализ любви : учеб. пособие / Д. Райгородский. – Самара : БАХРАХ-М., 2002. – 688 с.
3. Стендаль. О любви / Стендаль ; пер. с фр. М. Левберг и П. Губера. – Минск : Выш. шк, 1979. – 232 с.
4. Фромм, Э. Искусство любить / Э. Фромм ; пер. с англ. А. В. Александровой. – М. : АСТ, 2015. – 221 с.
5. Дашына, Я. Графіці на сэрцы / Я. Дашына. – Минск : Лит. и искусство, 2007. – 128 с.
6. Вышеславцев, Б. Этика преображенного эроса / Б. Вышеславцев. – М. : Республика, 1994. – 368 с.
7. Черный, Ю. Философия пола и любви Н. А. Бердяева / Ю. Черный. – М. : Наука, 2004. – 132 с.
8. Сівец, Т. Таму, хто знойдзе... (Каханне ды іншыя казкі) : вершы, проза, п'есы, пераклады / Т. Сівец. – Мінск : Логвінаў, 2008. – 184 с.
9. Кустава, В. Тамсама : вершы / В. Кустава. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 150 с.
10. Бурлак, В. За здаровы лад жыцця : вершы / В. Бурлак. – Мінск : Логвінаў, 2003. – 102 с.
11. Сом, Л. Каралева прыйдзе ноччу : вершы пра каханне / Л. Сом. – Мінск : Логвінаў, 2007. – 88 с.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 06.10.2018

Kirushkina M.I. Artistic Interpretation of Eros in Modern Feminine Poetry

In the article we investigate the essence of such an artistic form of love as Eros. Love-passion, as contemporary poetesses view it, combines with irrationality, intimacy and emotionality. Subjective perception of «the feminine origins» and psychology of relationships, poeticizing of sexuality and women body are vividly presented in modern literary space. Creativity of contemporary poetesses is little researched, which explains the novelty of this work.